

Афтанасів В.М.

Львівський державний університет внутрішніх справ
aftanasiv.lera2004@gmail.com
м. Львів

ЧИ МАЮ Я ПРАВО РОЗПОРЯДИТИСЯ СВОЇМ ТІЛОМ ПІСЛЯ СМЕРТІ, ЯКЩО ЗАГИНУ, ЗАХИЩАЮЧИ ВІТЧИЗНУ?

*«Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду...»*

Саме ці рядки Державного Гімну України стали квінтесенцією національної ідентичності українців... Своєрідна декларація жертвовності, що робить біологічне буття актом свідомого екзистенційного вибору, де тілесність видається останнім аргументом у боротьбі за суб'єктність. Сьогодні ж ми говоримо не стільки про поетичний образ, скільки про фундаментальне онтолого-юридичне підґрунтя для розуміння межі між волею особи та державним інтересом.

Ідея «покласти тіло» за свободу, закарбована у Державному Гімні, юридично апелює до найвищого вияву *jus disponendi* (права розпорядження) власним тілом, утім сучасна законотворча думка вибудовує дещо іншу парадигму, в якій держава, фактично, ігнорує право на посмертну волю Захисника, перетворюючи її на «заручницю» нормативного імперативу.

Сакральна природа тексту Військової присяги офіційно підтверджує зобов'язання громадянина «...захистити українську державу...», не зраджуючи за жодних обставин народ України. І тут, власне, виникає обґрунтоване питання: чи означає акт служіння повне відчуження автономії волі, чи все ж таки за особою залишається право розпорядження своїм тілом після виконання конституційного обов'язку захисту Вітчизни?

Нині, звертаючись до положень Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення організації надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації, інших питань у сфері охорони здоров'я» від 09.01.2025 р. №4203-IX, ми бачимо, як нормативний імператив фактично **позбавляє цього права Захисника**. Законодавча заборона посмертного вилучення анатомічних матеріалів саме у військовослужбовців (та прирівняних до них осіб) очевидно межує з правовою експропріацією особистої волі. Держава, намагаючись уникнути «етичних» ризиків (про які йдеться в пояснювальній записці до вказаного Закону), обирає шлях абсолютної заборони, нівелюючи право суб'єкта рятувати життя інших шляхом трансплантації його органів. Наголосимо: для переважної більшості категорій громадян такої заборони не встановлено! Відповідно, має місце явна **дискримінація наших Захисників і Захисниць**: цивільна особа зберігає право на посмертне донорство як акт останнього милосердя, тоді як військовослужбовець позбавляється такої можливості. Беззаперечно, обмеження названого права для військовослужбовців (та прирівняних до них осіб) потребує особливо переконливого обґрунтування, яке виходило б за межі загальних міркувань безпеки.

У відповідь на подібні обмеження слід вказати, що тіло військовослужбовця не є річчю і не стає абсолютною власністю держави після зупинки серця; воно залишається фізичним втіленням його особистості, яка має право на останню волю – рішення, прийняте перед смертю, навіть після виконання присяги.

В такому випадку принципово важливим є питання *постмортального виміру гідності*. На нашу думку, гідність є невідчужуваною та такою, що не залежить від фізичного стану особи, вона не може бути обмежена навіть після біологічної смерті. Людська гідність не зникає із припиненням життя. Остання воля особи повинна розглядатися як юридично значуща форма продовження її автономії. Зрештою, ігнорування подібного волевиявлення є фактичним звуженням змісту гідності як реальної, а не декларативної категорії.

У цьому ж вимірі конституційні гарантії гідності та свободи волевиявлення, зокрема щодо загиблих військовослужбовців, є визначальними орієнтирами для окреслення меж допустимого державного втручання у царину приватних інтересів навіть після смерті особи. Йдеться не про формальне закріплення принципів, а про їх реальну дію, яка має зберігатися незалежно від обставин життя чи загибелі людини. Адже правова держава не може втрачати свою сутність у момент, коли особа вже не здатна самостійно захистити власну волю – навпаки, саме тоді її обов'язок поваги до гідності є надважливим.

У часи війни питання тілесності, смерті та пам'яті стають частиною щоденної правової реальності. Загиблій військовослужбовець не втрачає зв'язку зі своєю правосуб'єктністю настільки, щоб його воля могла бути повністю заміщена рішенням держави. Навпаки, саме в умовах підвищеного ризику для життя особливо вагомим є збереження за особою права визначати межі власного тіла, у тому числі після смерті.

Водночас право на самовизначення не може обмежуватися виключно сферою медичних рішень за життя, а повинно охоплювати і питання реалізації волі після смерті, якщо така воля була *чітко та свідомо виражена*. Інакше сама ідея автономії втрачає послідовність, залишаючись чинною лише доти, доки особа фізично здатна її відстоювати.

Військовослужбовець за визначенням є носієм особливого статусу, де право на життя фактично обмежене самою сутністю його професії, що передбачає ризику загибелі. Однак наведена обставина не може слугувати підставою для звуження інших особистих прав, зокрема права визначати долю власного тіла після смерті. Навпаки, зазначене підсилює аргументи щодо необхідності забезпечення максимальної поваги до волі такої особи.

Крім того, законодавча заборона посмертного вилучення органів є грубим порушенням принципу домірності, який є наріжним каменем європейської правової традиції. Для досягнення легітимної мети – запобігання зловживанням у зоні бойових дій – держава обрала найбільш обтяжливий засіб, замість впровадження прозорих механізмів надання інформованої згоди. Подібне *надмірне втручання* у тілесну автономію індивіда є *неприпустимим* у демократичному суспільстві.

З наведеного стає очевидно, що *право на розпорядження власним тілом після смерті для Захисника Вітчизни сьогодні є, на жаль, вдаваним, а не дійсним*. Хоча конституційні засади, що випливають зі ст. 3 та 28 Основного Закону, і гарантують повагу до гідності та недоторканності, на практиці окреслені норми анігілюються галузевим законодавством. Як наслідок, тіло військовослужбовця після смерті є об'єктом державного контролю. Своєю чергою, навіть за наявності нотаріально засвідченого волевиявлення, медична спільнота, апелюючи до «*rigor legis*» (суворості закону), змушена ігнорувати бажання загиблого. Держава довіряє Воїну зброю, але фактично відмовляє йому в праві на порятунок іншого життя через трансплантацію.

ЧИ МАЮ Я ПРАВО 2.0 ?

Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної студентської конференції
(Житомир, 23 квітня 2026 р.)

Власне кажучи, право на посмертну автономію є логічним продовженням конституційного права на життя. Беручи до уваги все вищесказане, залишається відкритим питання: чи є ми справді господарями своєї долі, чи лише суб'єктами, обмеженими множинними нормативними, біологічними та соціальними детермінантами? Зрештою, свобода, за яку бореться Захисник, традиційно сприймається суспільством як політична чи територіальна категорія – свобода від зовнішнього примусу, від окупації, від насильства... Проте така свобода є неповною, якщо вона не охоплює внутрішній вимір – автономію особи у прийнятті рішень щодо власного існування. Адже справжній суверенітет починається не з кордонів держави, а з кордонів людського тіла і волі.

Чи може держава обмежувати свободу, апелюючи до етичних стандартів чи публічного порядку? Чи, навпаки, вона повинна гарантувати належний простір для реалізації такої волі, навіть якщо йдеться про рішення, які межують із самопожертвою? Очевидно, це питання не має однозначної відповіді, але воно чітко вказує на те, що свобода не є статичною категорією – вона постійно переосмислюється в умовах нових викликів, зокрема – війни.

Справжня пошана до Героїв полягає не у створенні культу недоторканих останків, а у забезпеченні їх права залишатися суб'єктами права навіть після смерті. Суб'єктність не зникає з останнім подихом, вона закарбована у волевиявленні щодо дозволу на трансплантацію його органів, яке Закон зобов'язаний шанувати, адже «*volenti non fit injuria*» («тому, хто згодний, не завдається кривда»). У протилежному випадку гідність стає беззмістовною декларацією, яка існує тільки в межах дозволеного, але не в межах можливого.

*Проте,
«Dignitas non moritur...»*

Боровик Р.І.

Державний торговельно-економічний університет

ruslana06q@gmail.com

м. Київ

ЧИ МАЮ Я ПРАВО НА ОСВІТУ?

Чи кожен з нас має рівне право на освіту? Дійсно - чи справді кожен має рівний доступ до знань, чи це лише задекларована норма? Законодавство України дає чітку відповідь. Зокрема, в Конституції України ст. 53 закріплено, що кожен має право на освіту, а держава забезпечує доступність і безоплатність базової освіти. Водночас це право тісно пов'язане з розвитком суспільства, економічними умовами та рівнем життя населення, що значною мірою впливає на можливості його реалізації.

Також освіта залежить від рівня професіоналізму викладачів та рівня фінансування. Наприклад, у великих містах зазвичай є більше можливостей для отримання якісної освіти: сучасні школи, доступ до додаткових курсів, кваліфіковані педагоги. Натомість у сільській місцевості ситуація часто є значно складнішою: нестача вчителів, застаріле обладнання, обмежений доступ до ресурсів.